

XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

TRANSCHEGARAVIY GIDRORESURLARDAN BARQAROR FOYDALANISHNING
SIYOSIY-HUQUQIY MEKANIZMLARI VA ULARNING FALSAFIY-MA'NAVIY ASOSLARI

2-IYUN
2026-YIL

Qoʻqon shahri,
Qoʻqon davlat universiteti

Xalqaro
miqyosda

EKOLOGIK XAVFSIZLIK VA TRANSCHEGARAVIY SUV RESURLARIDAN OQILONA FOYDALANISHNING MA'NAVIY- FALSAFIY ASOSLARI

Qurbonov Jasurbek Akmaljonovich
Pedagogika fanlari doktori (DcS)

Annotatsiya: Mazkur maqolada ekologik xavfsizlikni ta'minlashda transchegaraviy suv resurslarining o'rni hamda ulardan oqilona foydalanishning falsafiy-ma'naviy asoslari tahlil qilinadi. Suvning jamiyat taraqqiyotidagi ahamiyati, ekologik madaniyatni shakllantirish zarurati va Markaziy Osiyoda suv bilan bog'liq muammolarning ijtimoiy-falsafiy jihatlari yoritiladi. Shuningdek, xalqaro hamkorlik va ekologik mas'uliyat masalalari ochib beriladi.

Kalit so'zlar: ekologik xavfsizlik, transchegaraviy suv, ekologik madaniyat, falsafa, ma'naviyat, suv resurslari, barqaror taraqqiyot.

Аннотация: В данной статье анализируются философско-духовные основы рационального использования трансграничных водных ресурсов и их роль в обеспечении экологической безопасности. Освещаются значение воды в развитии общества, необходимость формирования экологической культуры и социально-философские аспекты водных проблем в Центральной Азии. Также раскрываются вопросы международного сотрудничества и экологической ответственности.

Ключевые слова: экологическая безопасность, трансграничные воды, экологическая культура, философия, духовность, водные ресурсы, устойчивое развитие.

Abstract: This article analyzes the philosophical and spiritual foundations of rational use of transboundary water resources and their role in ensuring environmental security. The importance of water in social development, the necessity of ecological culture, and socio-philosophical aspects of water-related problems in Central Asia are highlighted. The article also discusses international cooperation and environmental responsibility.

Keywords: environmental security, transboundary water, ecological culture, philosophy, spirituality, water resources, sustainable development.

Kirish

Insoniyat taraqqiyoti tarixida suv hayotning asosiy manbai va sivilizatsiyalar rivojining muhim omili bo'lib kelgan. XXI asrga kelib esa suv resurslari bilan bog'liq muammolar global tus olib, ekologik xavfsizlikka tahdid solayotgan dolzarb masalalardan biriga aylandi. Ayniqsa, transchegaraviy suv resurslaridan foydalanish masalasi dunyoning ko'plab mintaqalarida davlatlararo munosabatlarga ta'sir etuvchi muhim omil sifatida namoyon bo'lmoqda.

Markaziy Osiyoda Amudaryo va Sirdaryo havzalari mintqa mamlakatlari uchun asosiy suv manbai hisoblanadi. Ushbu suv resurslaridan samarali va adolatli foydalanish masalasi ekologik barqarorlik, iqtisodiy taraqqiyot hamda ijtimoiy farovonlik bilan chambarchas bog'liqdir. Shu sababli transchegaraviy suv masalalariga nafaqat siyosiy yoki iqtisodiy, balki falsafiy va ma'naviy nuqtai nazardan ham yondashish zarur.

Sharq tafakkurida suv hayot, poklik va baraka ramzi sifatida talqin qilinadi. Insonning tabiatga bo'lgan munosabati uning ma'naviy darajasi bilan belgilanadi [1]. Shu ma'noda suv resurslarini asrash, ulardan oqilona foydalanish va ekologik madaniyatni rivojlantirish jamiyat oldidagi muhim axloqiy vazifalardan biridir.

Mazkur maqolada transchegaraviy suv resurslarining ekologik xavfsizlikni ta'minlashdagi o'rni, suvdan foydalanishning ma'naviy-falsafiy asoslari hamda ekologik mas'uliyat masalalari tahlil qilinadi.

Asosiy qism

Ekologik xavfsizlik va suv resurslari

Ekologik xavfsizlik — inson va tabiat o'rtasidagi muvozanatni saqlashga qaratilgan muhim omildir. Suv resurslarining kamayishi yoki ifloslanishi nafaqat ekologik, balki iqtisodiy va ijtimoiy muammolarni ham yuzaga keltiradi. Bugungi kunda iqlim o'zgarishi, aholi sonining ortishi va sanoatlashtirish natijasida suv tanqisligi tobora kuchaymoqda.

Transchegaraviy daryolar suv taqsimoti bilan bog'liq muammolarni yuzaga chiqaradi. Ayrim hollarda suvdan noto'g'ri foydalanish ekologik inqirozlarga sabab bo'lmoqda. Jumladan, Orol dengizi fojiasi mintaqadagi ekologik muammolarning eng yirik namunalaridan biridir.

Suvning falsafiy mohiyati

Falsafiy qarashlarda suv hayotning ibtidosi sifatida talqin qilinadi. Aristotel va boshqa mutafakkirlar tabiatning asosiy unsurlaridan biri sifatida suvning alohida o'rnini ta'kidlaganlar.

Sharq falsafasida esa inson va tabiat uyg'unligi asosiy tamoyil hisoblanadi. Tabiatga zarar yetkazish insoniyat kelajagiga tahdid sifatida qaraladi. Shu bois suvga ehtiyotkorona munosabatda bo'lish insonning ma'naviy yetukligini ko'rsatadi.

Ekologik madaniyat va ma'naviy mas'uliyat

Ekologik madaniyat jamiyatning tabiatga bo'lgan ongli munosabatini ifodalaydi. Suvni tejash, uni ifloslantirmaslik va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish ekologik tarbiyaning muhim qismidir.

Bugungi kunda yosh avlodda ekologik ongni shakllantirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Ta'lim tizimida ekologik qadriyatlarni targ'ib qilish orqali tabiatga mas'uliyatli munosabatni rivojlantirish mumkin.

Xalqaro hamkorlikning ahamiyati

Transchegaraviy suv muammolarini hal etishda xalqaro hamkorlik muhim o'rin tutadi. Suv resurslaridan foydalanishda o'zaro manfaat, tenglik va adolat tamoyillariga amal qilish mintaqaviy barqarorlikni ta'minlashning asosiy omillaridan biridir. Ayniqsa, Markaziy Osiyoda Amudaryo va Sirdaryo havzalari bir necha davlat hududidan oqib o'tishi sababli suvdan oqilona foydalanish masalasi davlatlararo hamkorlikni talab etadi.

O'zbekiston so'nggi yillarda suv diplomatiyasini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratmoqda [2]. Jumladan, 2018-yilda BMT Bosh Assambleyasida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan Markaziy Osiyoda suv resurslaridan birgalikda va oqilona foydalanish bo'yicha xalqaro hamkorlikni kuchaytirish tashabbusi ilgari surildi. Ushbu tashabbuslar mintaqada davlatlari o'rtasida konstruktiv muloqotni rivojlantirishga xizmat qilmoqda.

Shuningdek, Orol dengizi fojiasining salbiy oqibatlarini kamaytirish maqsadida "Orolni qutqarish xalqaro jamg'armasi" doirasida hamkorlik ishlari olib borilmoqda. O'zbekiston tashabbusi bilan BMT tomonidan Orolbo'yi hududi "Ekologik innovatsiyalar va texnologiyalar zonasi" deb e'lon qilinishi ekologik muammolarni xalqaro miqyosda hal etishga qaratilgan muhim qadam bo'ldi [3]. Bu esa ekologik xavfsizlikni ta'minlashda xalqaro tashkilotlarning o'rni naqadar muhim ekanligini ko'rsatadi.

Davlatlar o'rtasidagi ekologik diplomatiya suv bilan bog'liq ziddiyatlarning oldini olishga xizmat qiladi. Masalan, Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston va Turkmaniston bilan suv-energetika masalalarida olib borilayotgan muzokaralar mintaqaviy barqarorlikni mustahkamlashga yordam bermoqda. Suv resurslarini boshqarishda o'zaro ishonch va hamkorlikning mavjudligi nafaqat ekologik xavfsizlikni, balki iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotni ham ta'minlaydi.

Bundan tashqari, UNESCO, BMTning Atrof-muhit dasturi (UNEP) hamda Jahon banki kabi xalqaro tashkilotlar tomonidan suv resurslarini muhofaza qilish, suv tejovchi texnologiyalarni joriy etish va ekologik madaniyatni rivojlantirish bo'yicha qator dasturlar amalga oshirilmoqda [4]. O'zbekistonda tomchilatib sug'orish texnologiyalarining keng joriy qilinayotgani ham suvdan oqilona foydalanish borasidagi xalqaro tajriba va hamkorlikning amaliy natijalaridan biridir.

Shu jihatdan qaraganda, transchegaraviy suv resurslari masalasini hal etish faqat siyosiy yoki iqtisodiy emas, balki ekologik va ma'naviy mas'uliyatni ham talab qiladi. Xalqaro hamkorlik esa ushbu muammolarni tinch yo'l bilan hal etishning eng muhim vositalaridan biri hisoblanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, transchegaraviy suv resurslari bilan bog'liq muammolar ekologik xavfsizlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Suvdan oqilona foydalanish, ekologik madaniyatni rivojlantirish va xalqaro hamkorlikni mustahkamlash bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir.

Suvni asrash va undan samarali foydalanish nafaqat iqtisodiy ehtiyoj, balki insoniyatning ma'naviy burchi hamdir. Shu sababli ekologik mas'uliyatni kuchaytirish, yoshlarni tabiatga hurmat ruhida tarbiyalash va barqaror rivojlanish tamoyillarini keng targ'ib qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abu Nasr Forobiy. *Fozil odamlar shahri*. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016.
2. Abu Rayhon Beruniy. *Geodeziya va tabiiy fanlarga oid qarashlar*. — Toshkent, 2014.
3. Qur'oni Karim. — Toshkent: Movarounnahr, 2021.
4. United Nations. *World Water Development Report*. — New York, 2023.